

Розділ 10. Виконання покарання у виді громадських робіт

Кримінальним кодексом України 2001 р. (ст. 56) передбачено застосування нового виду покарання — громадських робіт, сутність якого полягає в тому, що засуджений у вільний від роботи або навчання час безоплатно працює на суспільно-корисних роботах.

Встановлюються громадські роботи на строк від 60 до 240 годин, для неповнолітніх — від 30 до 120 годин, і відбуваються не більше ніж 4 години на день для дорослих і 2 години для неповнолітніх.

Як свідчить статистика, на початок 2002 р., на обліку в кримінально-виконавчих інспекціях перебувала всього 81 особа, засуджена до громадських робіт, на такий же період у 2002 р. їх кількість дорівнювала 557 осіб, а у 2003 році — 618. На початок 2004 р. покарання у вигляді громадських робіт відбували близько 800 осіб. З одного боку, таку ситуацію можна пояснити тим, що Особлива частина КК України містить громадські роботи як вид покарання лише у 14 статтях із 447, що складає 3% від загальної їх кількості, з іншого — відсутністю досвіду як призначення такого покарання судами, так і здійснення контролю за його виконанням. Для порівняння: в інших зарубіжних країнах питома вага громадських робіт у структурі видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, складає більше 10%. Отже, стає очевидною досить обережна судова практика застосування цього покарання в Україні.

Громадські роботи можуть виконувати лише працездатні особи, тому вони не призначаються інвалідам першої або другої групи, вагітним жінкам, особам, які досягли пенсійного віку, неповнолітнім до 16 років. Не можуть вони також застосовуватися до військовослужбовців строкової служби.

Якщо ж після постановлення вироку засуджений до громадських робіт буде визнаний інвалідом першої, другої групи або досягне пенсійного віку, а жінка стане вагітною, інспекція направляє до суду подання про звільнення їх від подальшого відбування покарання.

Громадські роботи можуть бути призначені у випадках: а) заміни штрафу при неможливості його сплати (ч. 4 ст. 53 КК України); б) призначення більш м'якого покарання, ніж те, що передбачене у санкції відповідної статті КК (ч. 1 ст. 69 КК України); в) заміни не відбутої частини покарання у виді обмеження або позбавлення волі більш м'яким покаранням (ст. 82 КК України); г) заміни більш м'яким покаранням обмеження або позбавлення волі звільненням від відбування покарання вагітним жінкам, і жінкам, які мають дітей віком до трьох років, після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті (ч. 4 ст. 83 КК України).

Вид робіт визначають органи місцевого самоврядування залежно від потреб регіону. Вказівка закону на те, що роботи повинні бути суспільно-корисними, означає, що вони виконуються на користь суспільства. На практиці в переважній більшості такі роботи некваліфіковані, і засуджених до громадських робіт, як правило, залучають туди, де щоденно не вистачає робочих рук, тобто до робіт, які не потребують певних професійних навичок, — до прибирання вулиць, скверів, парків, ремонтування і фарбування будівель, спортивних майданчиків, виконання інших дрібних будівельних

робіт — тобто виконання необхідних для міста, селища, району повсякденних обов'язків, за умови, що вони не пов'язані із шкідливими умовами праці та ризиком для життя і здоров'я. Безоплатність громадських робіт означає, що за їх виконання засуджений не одержує винагороди, компенсуючи своєю працею заподіяну державі шкоду.

Відбуваються громадські роботи у вільний від роботи або навчання час за місцем проживання, яке може бути як постійним, так і тимчасовим.

Порядок виконання покарання у виді громадських робіт регламентований статтями 36 — 40 КВК України та Інструкцією про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань, що затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та МВС України від 19 грудня 2003 р. № 270/1560.

Виконання покарання у виді громадських робіт покладається на підрозділи кримінально-виконавчої інспекції за місцем проживання засудженого, а проведення індивідуально-профілактичної роботи з метою його виправлення та недопущення учинення нового злочину — на органи внутрішніх справ (ч. 3 ст. 36 КВК України).

Підставами для притягнення засудженого до відбування громадських робіт є копія вироку (постанови, ухвали) суду та розпорядження про його виконання. При застосуванні акта про помилування у разі заміни покарання або невідбутої його частини громадськими роботами — копія розпорядження про виконання Указу Президента України про помилування. При зміні покарання або невідбутої його частини громадськими роботами у зв'язку із законом України про амністію — копія постанови (ухвали) суду.

Вироки суду відносно осіб, засуджених до громадських робіт, приїдяться до виконання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або звернення його до виконання (ч. 4 ст. 36 КВК України).

Після надходження копії вироку до органу виконання покарання відомості про особу, засуджену до громадських робіт, реєструються в спеціальному журналі обліку, на кожного засудженого заповнюється облікова картка, в якій ведеться сумарний облік відпрацьованих нею годин та заводиться особова справа. Після цього в 10-денний термін інспекція надсилає повідомлення:

- 1) до суду, який виніс вирок, про прийняття його до виконання;
 - 2) до відповідного військового комісаріату про взяття на облік особи, засудженої до громадських робіт, яка підлягає призову на дійсну військову службу;
 - 3) до відділу у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб — сторожову картку;
 - 4) до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті про взяття засудженого на облік, звільнення від відбування покарання, а також після його відбуття;
 - 5) до територіального органу внутрішніх справ за місцем проживання засудженого до громадських робіт про необхідність поставлення цієї особи на профілактичний облік міліції та здійснення контролю за її поведінкою і способом життя за місцем проживання.
- Працівники служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх міських і районних органів внутрішніх справ ведуть облік осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, проводять із засудженими особами індивідуально-профілактичну роботу, спрямовану на їх виправлення, попередження

порушення громадського порядку та інших прав громадян, а також учинення ними нових злочинів. Вони щомісяця здійснюють перевірки за місцем проживання засуджених осіб, про результати яких наприкінці кожного кварталу письмовою довідкою окремо щодо кожної засудженої особи інформують інспекцію і обов'язково додають до неї матеріали перевірки (пояснення засудженого, рапорти та ін.), які долучаються до особових справ засуджених осіб.

Якщо буде встановлений факт притягнення засудженої особи до адміністративної відповідальності, працівники міліції письмово повідомляють про це інспекцію та вносять відповідні записи до алфавітних карток обліку осіб, стосовно яких здійснюється профілактична робота.

У разі зміни засудженою особою місця постійного проживання до підрозділу інспекції за новим місцем мешкання надсилається запит про перевірку факту прибуття та проживання засудженої особи за новою адресою. Підрозділ інспекції за новим місцем проживання у десятиденний строк здійснює таку перевірку і в разі позитивного результату робить запит про особову справу, після отримання якої у триденний термін надсилає підтвердження.

На особу, якій невідбутий строк обмеження або позбавлення волі замінений громадськими роботами, адміністрація установи виконання покарань направляє до підрозділу інспекції за обраним місцем проживання засудженої особи дві копії вироку та постанови суду, підписку засудженої особи про явку до інспекції у триденний термін після прибуття, а також довідку, в якій вказані дані на засуджену особу, дата звільнення та дані про рідних.

Після отримання копії вироку суду кожна засуджена особа викликається до інспекції (неповнолітній — з батьками або особою, яка їх заміняє). З нею проводиться бесіда, під час якої роз'яснюються порядок та умови відбування покарання, повідомляється про стягнення, які можуть бути накладені, про відповідальність за ухилення від відбування громадських робіт. За результатами бесіди засуджена особа дає підписку, у якій власноручно зазначає про ознайомлення з вимогами щодо осіб, засуджених до громадських робіт. Крім цього, засуджена особа заповнює анкету.

Працівник інспекції заздалегідь визначає з органом місцевого самоврядування перелік підприємств, на яких засуджені особи будуть відбувати громадські роботи, і не пізніше десятиденного строку з дня отримання копії вироку суду видає засудженій особі направлення на одне з цих підприємств, де вона відбуватиме покарання. Окрім того, він встановлює періодичність явки на реєстрацію засудженого від одного до чотирьох разів на місяць залежно від злочину, за який його засуджено, ставлення до відбування покарання та праці, оголошує йому під підпис і заводить листок реєстрації (ч. 3 ст. 13 КВК України).

Засуджені особи, які відбувають покарання у виді громадських робіт, виконують обов'язки та користуються правами, установленними законодавством України, з обмеженнями, передбаченими для осіб, засуджених до покарання у виді громадських робіт, та вироком суду.

Каральні властивості покарання у виді громадських робіт знаходять своє втілення у правообмеженнях, які відчувають на собі особи, засуджені до цього. Такі особи, зокрема:

- повинні сумлінно працювати тільки на тих об'єктах і роботах, які будуть призначені інспекцією, причому не менше 25 годин на місяць і повністю відпрацювати призначений

судом строк;

- можуть працювати під час чергової відпустки за основним місцем роботи та залучатися до праці у вихідні і святкові дні;
- повинні періодично з'являтися на реєстрацію;
- мають повідомляти інспекцію про зміну місця проживання;
- не можуть виїжджати за межі України без дозволу інспекції;
- за порушення порядку і умов, ухилення від відбування покарання, вчинення адміністративного проступку можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності;
- умовно-дострокове звільнення від відбування покарання до них не застосовується.

Окрім цього, такі особи зобов'язані додержуватися встановлених законодавством порядку та умов відбування покарання; сумлінно ставитися до праці, з'являтися за викликом до інспекції, не порушувати громадський порядок.

Надання засудженій особі щорічної відпустки за основним місцем роботи не зупиняє виконання покарання у виді громадських робіт (ч. 2 ст. 37 КВК України).

Особи, засуджені до покарання у виді громадських робіт, не відбувають покарання у вихідні та святкові дні в разі неможливості здійснення контролю за виконаним ними обсягом робіт.

Щодо особи, яка згідно з висновком лікарсько-трудової експертної комісії під час відбування покарання визнається інвалідом першої або другої групи, працівник інспекції направляє до суду подання про звільнення такої особи від відбування покарання (ч. 3 ст. 56 КК, ч. 3 ст. 37 КВК України), при цьому до вирішення зазначених вище питань судом відбування покарання зупиняється. В такому ж порядку вирішуються питання відносно засуджених осіб, які досягли пенсійного віку, і жінок, які стали вагітними під час відбування покарання.

Працівник інспекції може давати засудженим особам дозвіл на виїзд за межі України тільки в разі направлення їх у відрядження з місця роботи, при потребі проходження курсу лікування та в разі смерті близького родича (подружжя, батьки, діти, усиновителі, усиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки), що обов'язково повинно підтверджуватися документально. У цьому випадку виноситься мотивована постанова про дозвіл або відмову в ньому.

Щоб отримати відомості про порушення засудженими особами громадського порядку, працівник інспекції один раз на три місяці направляє до органів внутрішніх справ запити про те, чи притягувалися вони до адміністративної відповідальності. Для контролю за можливістю вчинення засудженими особами нового злочину запити направляються до підрозділів інформаційних технологій головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управлінь МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті.

Окрім організаційних обов'язків, пов'язаних з обліком засуджених, направленням їх на роботу, проведенням реєстрації засуджених, фіксації сумарного обліку відпрацьованого засудженими особами часу, інспекція контактує з власником підприємства для отримання інформації про ухилення засуджених осіб від відбування покарання, переведення на інше місце роботи, появу на роботі в стані сп'яніння, порушення громадського порядку; з органами внутрішніх справ, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх та службою у справах неповнолітніх при міських та районних держадміністраціях а також з громадськими формуваннями.

Працівники кримінально-виконавчої інспекції практикують періодичні контрольні

перевірки за місцем роботи засуджених осіб, складають акт для усунення виявлених недоліків, направляють до відповідних органів внутрішніх справ подання про привід засуджених осіб, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції, здійснюють початкові розшукові заходи щодо осіб, місцезнаходження яких невідоме, та передають зібрані матеріали до відповідних органів внутрішніх справ для оголошення їх розшуку.

Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем відбування засудженим покарання має своє коло обов'язків, які покладені на нього чинним законодавством: з інспекцією узгоджується перелік об'єктів, на яких засуджені особи відбувають громадські роботи, та видів робіт, контролюють їх виконання, забезпечують контроль за дотриманням правил техніки безпеки, повідомляють інспекцію про ухилення засуджених від відбування покарання та переведення їх на інше місце роботи, появу на роботі в нетверезому стані чи в стані наркотичного або токсичного сп'яніння, про порушення громадського порядку, ведуть облік та щомісячно інформують інспекцію про кількість відпрацьованих засудженими особами годин та їх ставлення до праці. Якщо під час виконання засудженим роботи буде пошкоджено його здоров'я, відшкодування шкоди здійснюється згідно з законодавством про нещасний випадок.

У разі систематичного несвоєчасного подання зазначеної інформації до інспекції, невиконання покладених на засудженого вимог інспекція інформує прокурора для вирішення питання про притягнення винних осіб до відповідальності відповідно до закону (ст. 39 КВК України).

Строк громадських робіт обчислюється в годинах, протягом яких засуджена особа працювала за визначеним місцем роботи (ч. 1 ст. 38 КВК України).

Залежно від часу роботи (навчання) засудженої особи на основній роботі та режиму роботи підприємства за місцем відбування покарання власником підприємства щомісячно складається графік відбування громадських робіт та заповнюється таблиць виходу на роботу. До відпрацьованого часу зараховується тільки той строк, який засуджений Відпрацював згідно з повідомленням власника підприємства, весь інший Час до строку відбування покарання не зараховується (у тому числі й час хвороби).

Не зараховується до часу відбування покарання час, якщо засуджений прибув для виконання робіт у стані сп'яніння.

Кількість відпрацьованих засудженою особою годин заноситься в картку обліку, яка заповнюється щомісяця. Після відпрацювання встановленої вироком суду кількості годин інспекція надсилає власнику підприємства повідомлення про припинення відбування покарання засудженою особою, і вона знімається з обліку.

За порушення порядку та умов відбування покарання у виді громадських робіт, а також порушення громадського порядку, за яке засуджену особу було притягнуто до адміністративної відповідальності, до засудженої особи застосовується застереження у виді письмового попередження про притягнення до кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 40 КВК України).

Ухиленням від відбування покарання вважаються:

- невиконання встановлених обов'язків, порушення порядку та умов відбування покарання;
- притягнення до адміністративної відповідальності за порушення громадського порядку, які були вчинені після письмового попередження;

- невихід більше двох разів протягом місяця на громадські роботи без поважної причини;
- допущення більше двох порушень трудової дисципліни протягом місяця;
- поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння.

Порушником визнається також засуджений, який не з'явився без поважної причини до інспекції або зник з метою ухилення від відбування покарання. За кожним фактом допущеного порушення засуджена особа дає письмове пояснення, яке долучається до її особової справи.

Поважними причинами неявки засудженої особи до інспекції у призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання виклику, хвороба та інші обставини, що фактично позбавляють її можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені (ч. 1 ст. 37 КВК України).

Стосовно особи, яка порушує порядок та умови відбування покарання або ухиляється від відбування покарання у виді громадських робіт, працівник інспекції направляє прокуророві матеріали для вирішення питання про притягнення засудженої особи до кримінальної відповідальності відповідно до ч. 2 ст. 389 КК України.

Якщо місцезнаходження засудженого до покарання у виді громадських робіт невідоме, а також коли він не прибув після звільнення з місць обмеження або позбавлення волі до обраного місця проживання (при заміні покарання більш м'яким) працівник підрозділу інспекції, на територію обслуговування якого він мав прибути і стати на облік, проводить такі початкові розшукові дії: опитує родичів, сусідів та знайомих засудженої особи, встановлює його можливе місцеперебування і зв'язки за межами місця проживання, через працівників відділу кадрів за місцем роботи або навчання встановлює осіб, які можуть знати його місцезнаходження. Направляє запити: за місцем проживання родичів та знайомих, до адресно-довідкового бюро, ЖЕКу, селищної, сільської або міської ради, перевіряє медичні установи за місцем проживання, морги (чи не стала засуджена особа жертвою нещасного випадку або злочину), дізнається за обліками органів внутрішніх справ, чи немає засудженої особи серед затриманих.

Початкові розшукові заходи проводяться протягом одного місяця з дня, коли працівнику інспекції стало відомо про залишення засудженою особою місця постійного проживання або неприбуття звільненої особи з місць обмеження чи позбавлення волі до обраного місця проживання (при заміні покарання більш м'яким). Якщо протягом указанного терміну місцезнаходження засудженої особи не встановлене, то працівник інспекції передає подання, копію вироку суду та матеріали початкового розшуку до органів внутрішніх справ для здійснення подальшого розшуку засудженої особи.

Одночасно з цим стосовно засудженої особи прокуророві направляються матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування покарання.

Зниклою з місця проживання визнається засуджена особа, місцезнаходження якої не встановлено протягом 30 днів у результаті проведення інспекцією початкових розшукових заходів.

Після затримання засудженої особи (установлення місцезнаходження) працівник інспекції з'ясовує всі обставини і причини залишення нею постійного місця проживання або неприбуття до обраного місця проживання і, впевнившись, що мало місце ухилення від відбування покарання, надсилає прокуророві матеріали для вирішення питання про порушення кримінальної справи за ухилення від відбування призначеного судом покарання.

Особа, засуджена до громадських робіт, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, затримується і конвоюється органом внутрішніх справ у порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законодавством.

Виконання покарання у виді громадських робіт припиняється, а засуджені особи знімаються з обліку у зв'язку з:

- відбуттям призначеної судом кількості годин громадських робіт — за наявності повних даних з підприємства про відпрацьований час;
- засудженням за ухилення від відбування громадських робіт — за наявності вироку суду, який набрав законної сили;
- амністією — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- скасуванням вироку — за наявності відповідної постанови (ухвали) суду;
- іншими підставами, передбаченими законодавством.

З обліку також знімаються: померлі — за наявності відповідної довідки органу реєстрації актів громадянського стану; особи, засуджені за учинення нового злочину, — за наявності копії вироку суду, що набрав законної сили; засуджені особи, які змінили місце проживання і вибули за межі території обслуговування, — за наявності підтвердження про отримання особової справи підрозділом інспекції за новим місцем проживання.

У день закінчення строку покарання у виді громадських робіт (у день отримання останнього повідомлення від власника підприємства про відбутий засудженою особою час покарання), а при звільненні за іншими підставами — не пізніше наступного робочого дня після одержання відповідних документів працівник інспекції направляє повідомлення власнику підприємства, де засуджена особа відбувала покарання, про припинення його виконання. Зняття засудженої особи з обліку за іншими підставами здійснюється в день надходження відповідних документів до інспекції.

У десятиденний термін після зняття з обліку особи, яка підлягає призову на строкову військову службу, у відповідний військкомат направляється повідомлення.

У такий самий термін про зняття з обліку засудженої особи направляється повідомлення до відділу (відділення) у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Засудженій особі, яка відбула призначений судом строк покарання у виді громадських робіт, на її вимогу може видаватися довідка про відбуття покарання або про звільнення від нього (ч. 6 ст. 153 КВК України).